

Seletuskiri

põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse muutmise ja sellega seondvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Seadusega tehakse põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduses (PSJKS) ja kohtute seaduses (KS) muudatusi, mis tõhustavad põhiseaduslikkuse järelevalve asjade ja valimiskaebuste lahendamist, ühtlustavad ja kaasajastavad kohtumenetluse norme ning tagavad suurema õigusselguse põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses. Tulenevalt PSJKS eelnõus toodud muudatustest muudetakse ka Riigikogu valimise seadust (RKVS), kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seadust (KOVVS) ja rahvahääletuse seadust (RahS). Lisaks muudetakse kriminaalmenetluse seadustikku (KrMS) ja tsiviilkohtumenetluse seadustikku (TsMS), täiendades neid sätetega, mis reguleerivad menetluse peatamist seoses Riigikohtus poolelioleva põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlusega või Euroopa Liidu Kohtult eelotsuse küsimisega.

PSJKS jõustus 1. juulil 2002. Riigikogu, kohalike omavalitsuste volikogude ja Euroopa Parlamendi valimise korraldamisega seotud kaebuste lahendamine on Riigikohtu pädevuses alates 2002. aastast. Alates 17. juulist 2007 kehtiva redaktsiooni kohaselt peab Riigikohus talle esitatud valimiskaebuse lahendama seitsme tööpäeva jooksul pärast nõuetekohase kaebuse saamist. Arvestades iga valimisega suurenevat valimiskaebuste arvu, sh 2025. a kohalike omavalitsuste volikogude valimistega seoses esitatud umbes 60 kaebust, on põhjendatud muuta nii valimiskaebuste kui ka põhiseaduslikkuse järelevalve asjade läbivaatamise tähtaegu. Tähtaegade pikendamine on vajalik, et anda kohtule kohtuasjadesse süüvimiseks piisav võimalus ning tagada seeläbi kohtulahendite kvaliteet. Seetõttu tuleb eelnõu kohaselt lahendada valimiskaebused senise seitsme *tööpäeva* asemel üldjuhul 14 *päeva* jooksul. Valimiskaebuste tõhusama läbivaatamise eesmärgil muudetakse eelnõuga KS-is sätestatud põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi kohtukoosseisu moodustamise aluseid. Eelnõuga kehtestatakse kautsjon Riigikohtule valimiskaebuse esitamisel, mis aitab vähendada ilmselgelt perspektiivitute kaebuste esitamist. Samas ei takista kautsjon oluliste kaebuste Riigikohtule esitamist, sest osalise või täieliku rahuldamise puhul tagastatakse kaebajale kaebuselt tasutud kautsjon. Lisaks valimiskaebustele muudetakse ka õigustloovate aktide põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuasjade lahendamise tähtaega – need tuleb lahendada mõistliku aja jooksul, nii nagu see on ette nähtud enamikus teistes kohtumenetlustes.

Kehtiv PSJKS sisaldab vaid üksikuid menetlusnorme, mistõttu tuleb põhiseaduslikkuse järelevalve asjade läbivaatamisel lähtuda teistest menetlusseadustikest. Eelnõuga nähakse selgelt ette, et üldreeglina kohaldatakse põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlusele halduskohtumenetluse seadustikus (HKMS) sätestatud. Sellega seoses tunnistatakse kehtetuks PSJKS-s sisalduvad samu norme dubleerivad sätted. PSJKS peaks sisaldama vaid neid menetlusreegleid, mis on eriomased just sellele menetlusele. Lisaks nähakse põhiseaduslikkuse järelevalve asjades ette õiguslik alus menetlusväliselt asutuselt, organilt või isikult arvamuse küsimiseks ning täpsustatakse menetluskulude jaotust. Eelnõuga ühtlustatakse ja muudetakse ka PSJKS-is kasutatavat terminoloogiat.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja valmistas ette Riigikohtu eestvedamisel riigiõiguse asjatundjatest koosnev eksperdirühm ja selle kiitis heaks Riigikohtu üldkogu. Eelnõu ajakohastas põhiseaduskomisjoni nõunik-sekretariaadijuhataja Erle Enneveer (erle.enneveer@riigikogu.ee, telefon 631 6440).

1.3. Märkused

Eelnõu §-d 4 ja 7 on seotud Euroopa Liidu toimimise lepingu [protokolliga nr 3](#) Euroopa Liidu Kohtu põhikirja kohta. Protokoll nr 3 artikli 23 lõikest 1 tuleneb liikmesriigi kohtule kohustus peatada kohtumenetlus, kui kohus küsib Euroopa Liidu Kohtult eelotsust. Eelnõuga lisatakse TsMS-i ja KrMS-i sätteid, mis seda kordavad. HKMS-is on asjaomane säte juba olemas (§ 95 lõige 4). Kuna EL õigus on selles küsimuses Eesti kohtutele siduv juba praegu, siis ei teki täienduse tulemusena kohtutele uut kohustust. TsMS-i ja KrMS-i täiendamine sarnaselt kehtiva HKMS-iga on asjakohane, et tagada suurem õigusselgus ja ühtlustada viitamist.

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu koosseisu häälteenamus, sest muudetakse põhiseaduse § 104 lõike 2 punktis 14 nimetatud kohtukorralduse seadust ja kohtumenetluse seadusi, samuti põhiseaduse § 104 lõike 2 punktides 2, 4 ja 5 nimetatud seadusi (RKVS, KOVVS ja RahS).

2. Seaduse eesmärk

Seadusega tehakse põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse korras muudatusi, mille eesmärk on tagada menetlusnormide õigusselgus, anda Riigikohtule piisav aeg ja paindlikkus kohtuasjade, iseäranis valimiskaebuste lahendamiseks ning kaasajastada kohtumenetluse läbiviimist.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb seitsmest paragrahvist.

Eelnõu §-ga 1 muudetakse PSJKS-i.

Punktiga 1 asendatakse seaduses sõna „põhistatud“ läbivalt sõnaga „põhjendatud“. TsMS § 235 kohaselt on väite põhistamine kohtule väite põhjendamine selliselt, et põhjenduse õigsust eeldades saab kohus lugeda väite usutavaks. Põhistamiseks kohustatud isik võib kasutada selleks kõiki seadusega lubatud tõendeid, samuti tõendusvahendeid, mida ei ole seaduses tõendiks loetud või mis ei ole tõendile ettenähtud protsessuaalses vormis, muu hulgas allkirjastatud kinnitust, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Ka HKMS § 63 järgi on põhistamine faktilise väite selgitamine kohtule selliselt, et kohtu hinnangul on väide usutav. Põhistamiseks võib menetlusosaline kasutada nii tõendeid kui ka teavet, mis ei ole seaduses sätestatud menetlusvormis. Õiguskirjanduses on selgitatud, et põhistamise instituudiga on seadusandja loonud tõendamise eriliigi, mille eesmärk on faktiliste asjaolude tõendamise lihtsustamine seaduses sätestatud puhkudel nii väite esitaja kui ka väidet hindava kohtu perspektiivist (V. Kõve jt, Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2017, § 235 komm. 1; K. Merusk, I. Pilving. Halduskohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. 2013, § 63). Põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses on oluline,

et Riigikohtule esitatav taotlus oleks põhjendatud, mitte üksnes põhistatud (vt nt RKPJKm 27.01.2026, [5-25-26/18](#), p 22). Ka kohus ise peab tehtavaid otsuseid põhjendama, mitte üksnes põhistama. Seega on asjakohane ja õigusselguse huvides vajalik asendada PSJKS-is läbivalt viited kohustusele oma taotlusi ja seisukohti põhistada viidetega põhjendamiskohustusele. Vt ka punktiga 5 tehtavad muudatused PSJKS §-s 12.

Punktiga 2 tunnistatakse kehtetuks PSJKS § 10 lõike 1 punkt 6, mille kohaselt on põhiseaduslikkuse järelevalve asjades menetlusosaliseks valdkonna eest vastutav minister. Kuni 31. detsembrini 2013 kehtinud PSJKS § 10 lõike 1 punkti 6 redaktsioon sätestas, et menetlusosaline on justiitsminister. Alates 1. jaanuarist 2014 kehtiva redaktsiooni kohaselt on menetlusosaline valdkonna eest vastutav minister. See muudatus on aga praktikas tekitanud segadust menetlusosaliste ringi määratlemisel, sest ei ole selge, kas PSJKS § 10 lõike 1 punkti 6 all on jätkuvalt mõeldud justiitsministrit kui õigusloome valdkonna eest vastutavat ministrit või ministrit, kelle valitsemisalasse kuulub küsimus, mida vaidlusalune õigustloov akt reguleerib. PSJKS § 10 lõike 1 punkt 6 kehtetuks tunnistamine ei too kaasa seda, et täitevvõim jääks põhiseaduslikkuse järelevalve asjadest kõrvale, sest sama sätte punkti 7 kohaselt on menetlusosaline ka Vabariigi Valitsust esindav minister. Seega jääb muudatuse tulemusena lõppastmes täitevvõimu enda otsustada, milline minister või millised ministrid neid Riigikohtus esindavad.

Punktiga 3 täiendatakse PSJKS-i §-ga 10¹ menetlusvälise asutuse, organi või isiku arvamuse kohta põhiseaduslikkuse järelevalve asjades. Lisatava sätte kohaselt võib Riigikohus küsida arvamust lisaks menetlusosalistele ka menetlusväliselt asutuselt, organilt või isikult või võtta tema esitatud arvamuse asja juurde, kui kohus peab arvamust kohtuasja lahendamise huvides vajalikuks. Eelnõu punktiga 15 lisatakse PSJKS-i § 47¹, mille kohaselt kohaldatakse PSJKS-is reguleerimata menetlusküsimustes HKMS-i. HKMS § 58 on põhiseaduslikkuse järelevalve asjade jaoks liiga kitsas, mistõttu on vajalik kehtestada PSJKS-is erinorm. Praktikas on üpris tavapärane, et Riigikohus küsib põhiseaduslikkuse järelevalve asjades asja lahendamise huvides arvamust ka nendelt, keda PSJKS § 10 lg-s 1 nimetatud ei ole. Täiendus suurendab õigusselgust, luues arvamuse küsimiseks selge õigusliku aluse.

Põhiseaduslikkuse järelevalve asjad mõjutavad sageli lisaks menetlusosalistele ka teisi. Ehkki kõigilt seisukoha küsimine ei ole mõistlikult võimalik, on võimalik ja asjakohane küsida arvamust ning menetluses ära kuulata nt puudutatud isikuid koondavaid ühendusi. Nt KOV autonoomiat puudutavate põhiseaduslikkuse järelevalve asjade puhul on arvamust küsitud Eesti Linnade ja Valdade Liidult. Eeskätt on aga menetlusvälistelt asutustelt, organitelt või isikutelt arvamuse küsimine vajalik sellise teabe saamiseks, mis on kohtule asja lahendamiseks vajalik, kuid mida seaduses nimetatud menetlusosalistel ei ole või mille hankimine suurendaks põhjendamatult halduskoormust. Nt kui vajalikku teavet saab küsida otse mõnelt lahendatava asjaga seotud riigiasutuselt, ei ole mõistlik küsida seda läbi menetlusosalisest ministri. Seda enam, et asjaomane riigiasutus ei pruugi olla Vabariigi Valitsust esindama volitatud ministri vastutusalas. Iseäranis oluline võib menetlusvälistelt asutustelt, organitelt või isikutelt seisukoha küsimine olla abstraktse normikontrolli puhul, mille ulatus ja seega ka mõju võib konkreetse normikontrolliga võrreldes olla laiem.

Punktiga 4 asendatakse sõna „põhistus“ läbivalt sõnaga „põhjendus“ vastavas käändes. Muudatus on seotud eelnõu punktiga 1 tehtava muudatusega.

Punktiga 5 muudetakse PSJKS §-i 12, jättes sõnadest „omal algatusel põhistatult“ välja sõna „põhistatult“ ning lisades teise lause, mille kohaselt peab Riigikohus oma otsust põhjendama.

PSJKS § 12 on sisuliselt esialgse õiguskaitse andmist reguleeriv norm. Sõltumata sellest, kas kohus annab esialgse õiguskaitse menetlusosalise taotluse alusel või teeb seda omal algatusel, tuleb kohtul seda põhjendada, sest see tähendab menetluse ajaks ajutist sekkumist teise võimuharu pädevusse. Uus sõnastus väljendab seda kohustust selgemalt. Ühtlasi haakub see eelnõu punktiga 1 tehtava muudatusega. Seetõttu asendatakse sõnades „menetlusosalise põhistatud taotluse“ sõna „põhistatud“ sõnaga „põhjendatud“. Nagu Riigikohus peab oma otsust põhjendama, peab põhjendama oma taotlust saada esialgset õiguskaitset ka menetlusosaline. Ka HKMS § 249 lõige 1 näeb ette, et menetlusosalise esialgse õiguskaitse taotlus peab olema põhjendatud, mitte üksnes põhistatud.

Punktiga 6 muudetakse PSJKS § 13 lõiget 1, nähes ette, et Riigikohus lahendab põhiseaduslikkuse järelevalve asja mõistliku aja jooksul. Kehtiva PSJKS § 13 lõike 1 kohaselt tuleb põhiseaduslikkuse järelevalve asi lahendada mõistliku aja jooksul, kuid mitte hiljem kui nelja kuu jooksul, arvates nõuetekohase taotluse saamisest. Praktika näitab, et selline tähtaeg ei ole paljude põhiseaduslikkuse järelevalve asjade lahendamiseks piisav. Neljakuuline tähtaeg on ebamõistlikult range iseäranis keskmisest keerulisemate või mahukamate kohtuasjade puhul või nende põhiseaduslikkuse järelevalve asjade puhul, mida lahendab Riigikohtu üldkogu.¹ Põhiseaduslikkuse järelevalve lahendite kvaliteet ei tohi kannatada pelgalt seetõttu, et seaduses on sätestatud lühike tähtaeg asja lahendamiseks. Menetlusosalised taotleavad sageli arvamuse esitamise tähtaja pikendamist, mis pikendab ka Riigikohtu menetlust, sest kohus ei saa asja lahendama asuda enne, kui ta on saanud menetlusosaliste seisukohad. Lisaks tuleb Riigikohtul arvestada vaidlustatud akti vastu võtnud organi töörütmiga. Riigikogu istungjärgudevahelisel ajal ning kohaliku omavalitsuse volikogu töövaheajal ei pruugi kohtul olla võimalik neilt menetlustähtaegade jooksul arvamust saada. Tähtaja sidumine mõistliku aja määratlusega on kooskõlas teiste menetlusseadustikega. TsMS § 2 ja HKMS § 2 lõige 2 näevad ette, et kohus lahendab asja mõistliku aja jooksul. KrMS § 15¹ lg 1 järgi on kohtul kohustus tagada võimalikult kiire lahendini jõudmine. Kuna põhiseaduslikkuse järelevalve asjade maht ja keerukus võivad sõltuvalt konkreetse kaasuse asjaoludest oluliselt erineda, on vaja tagada Riigikohtule vajalik paindlikkus asjade lahendamiseks.

Punktiga 7 muudetakse PSJKS § 20 lõike 1 sissejuhatavat lauseosa, jättes välja selle esimese osa, mille kohaselt tuleb kaebus või taotlus esitada põhistatult. Sissejuhatavasse lauseosasse jääb alles üksnes „kaebuses või taotluses märgitakse“, sest sellele järgneb loetelu, mida kaebus või taotlus peab sisaldama. Puudub vajadus sissejuhatavalt rõhutada kaebaja põhjendamiskohustust, sest see võib luua eksliku arusaama, et kaebus või taotlus peab sisaldama veel mingisuguseid põhjendusi lisaks nendele, mis on PSJKS § 20 lg-s 1 sätestatud loetelu järgi nõutavad. PSJKS § 20 lg 1 tingimustele vastav kaebus ongi nõutavalt põhjendatud. Muudatus teeb sätte õiguslikult selgemaks.

Punktiga 8 muudetakse PSJKS §-i 39 lõiget 3. Seni kehtinud säte näeb ette, et Riigikohus annab tähtaja puuduste kõrvaldamiseks, kui esitatud kaebus ei vasta sama paragrahvi lõigetes 1 ja 2 sätestatud nõuetele ja puudused on kõrvaldatavad. Eelnõuga lisatakse, et tähtaeg puuduste kõrvaldamiseks antakse ka kautsjoni tasumata jätmise korral. Muudatus on vajalik tulenevalt

¹ Viimase kolme aasta jooksul (2023–2025) Riigikohtu üldkogus menetletud põhiseaduslikkuse järelevalve asjades kulus põhiseaduslikkuse järelevalve algatamisest lahendini jõudmiseks keskmiselt enam kui kaheksa kuud. Samal perioodil nn tavalises põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses (ehk viieses kohtukoosseisus) mahtus asja lahendamine seaduse järgi nõutava nelja kuu sisse ligikaudu pooltel juhtudel. Seejuures on menetlusajad veninud pikemaks. 2025. aastal viieses kohtukoosseisus tehtud 11 põhiseaduslikkuse järelevalve lõplikult lahendist vaid kahe menetlusaeg jäi alla nelja kuu. Kolme puhul jõuti lahendini vähem kui viie kuuga, nelja puhul vähem kui kuue kuuga ning kahe asja puhul kulus kohtul lahendini jõudmiseks ligikaudu seitse kuud.

eelnõu punktist 10, millega kehtestatakse kaitsjoni tasumise kohustus Riigikohtule esitatud valimiskaebuselt. Riigikohus ei vaata läbi valimiskaebust, mis ei vasta seaduses sätestatud nõutele, sh kui sellelt ei ole tasutud seaduses sätestatud määras kaitsjoni. Kaitsjoni tasumata jätmine on aga kõrvaldatav puudus, mistõttu on asjakohane muuta PSJKS § 39 lõiget 3, lisades, et kaebajale antakse tähtaeg puuduse kõrvaldamiseks mh siis, kui kaebuselt ei ole tasutud kaitsjoni. Kui kaitsjoni antud tähtaja jooksul ei tasuta, tagastatakse kaebus läbivaatamatult PSJKS § 40 lõike 1 punkti 3 alusel.

Punktiga 9 täiendatakse PSJKS §-i 39 lõikega 4, mille kohaselt isik, kes vaidlustab Vabariigi Valimiskomisjoni otsust, ei või kaebuses Riigikohtule esitada väiteid, millele ta ei tuginenud Vabariigi Valimiskomisjonis. See keeld ei kohaldu juhul, kui väited puudutavad õiguse kohaldamist ja tõlgendamist või menetluskorra rikkumist Vabariigi Valimiskomisjonis. Täienduse eesmärk on täpsustada valimiskaebemenetluse eset Riigikohtus. Valimisasjade lahendamine on kiireloomuline, sest sellest võib sõltuda valimistulemuste kinnitamine. Kuna kohtul tuleb kaebused kiiresti lahendada, on iseäranis oluline roll kohtueelsel menetlusel Vabariigi Valimiskomisjonis. Asja lahendamine muutub keerulisemaks ja ajamahukamaks, kui kaebaja esitab kaebuses Riigikohtule väiteid, mida Vabariigi Valimiskomisjon pole saanud kontrollida ega neile oma õiguslikku hinnangut anda. Seega on valimiskaebemenetluse sujuvama ja tõhusama kulgemise huvides, et kaebuse ese kohtumenetluses ei erine kaebuse esemest kohtueelses menetluses.

Punktiga 10 täiendatakse PSJKS-i §-ga 39¹, mis näeb ette, et Riigikohtule esitatavalt valimiskaebuselt tasutakse kaitsjon, ning määrab selle suuruse. Kaebaja tasub kaitsjoni enne kaebuse esitamist ja kui Riigikohus kaebuse osaliselt või täielikult rahuldab, siis kaitsjon tagastatakse. Alternatiiv kaitsjonile oleks riigilõiv, kuid see ei oleks praegusel juhul sobivam valik. Riigilõivu tasumine eeldab riigi poolset vastusooritust. Valimiskaebemenetluses ei ole kaebuse esitamisel tasu maksmise kohustuse kehtestamise eesmärk mitte kohtumenetlusega kaasnevate kulude katmine, vaid põhjendamatute või perspektiivitute kaebuste esitamise ära hoidmine. Riigikohtule esitatavate valimiskaebuste arvu hüppeline kasv ning asjaolu, et kaebusi esitatakse ka nn valimiste välisel perioodil, suurendab märkimisväärselt kohtu töökoormust ja mõjutab teiste kohtuasjade lahendamist, seda enam, et valimiskaebused tuleb lahendada väga lühikese aja jooksul. Kehtiv õigus näeb ette avarad võimalused valimistega seonduvalt Riigikohtule kaebuse esitamiseks. Avar kaebeõigus on ühest küljest vajalik selleks, et tagada kohtulik kontroll valimisprotsesside järgimise ja valimiste demokraatlikkuse üle, kuid jätab teisalt menetluse haavatavaks kuritarvitustele. Kaitsjoni kehtestamine on vajalik, et vältida kuritarvituslike või perspektiivitute kaebuste Riigikohtusse jõudmist. Eelnõu näeb ette, et kaitsjoni tasumisest vabastamist ei saa taotleda. Vastasel juhul ei täidaks kaitsjon oma eesmärki, sest Riigikohus peaks hakkama läbi vaatama kaitsjonist vabastamise taotlusi.

Kaitsjon peab olema piisavalt kõrge, et täita oma eesmärki, kuid ei tohi seejuures olla isiku jaoks, kes soovib kaebust esitada, ülemääraselt koormav. Kaitsjoni kehtestamise tõttu ei tohi jääda olulised valimisi puudutavad kaebused Riigikohtule esitamata. Kehtestatav kaitsjon, 100 eurot, mahub nendes raamidesse. Keskmise inimese, veelgi enam erakondade ja valimisliitude jaoks on 100 euro suuruse kaitsjoni tasumine ühe kaebuse kohta taskukohane. Ka kaitsjoni olemus ehk see, et kasvõi osaliselt kaebuse rahuldamise korral kaitsjon tagastatakse täies ulatuses, aitab tagada, et olulised kaebused tegelikult Riigikohtusse jõuavad.

Punktiga 11 täiendatakse PSJKS §-i 40 lõikega 3, mis lubab Riigikohtul tagastada ilmselgelt põhjendamatu kaebuse läbivaatamatult ilma määrust põhjendamata. Lisatav säte on analoogne HKMS §-ga 121, eeskätt selle lg-ga 2. Eelnõu punktiga 15 lisatakse PSJKS-i § 47¹, mille

kohaselt kohaldatakse PSJKS-is reguleerimata menetlusküsimustes HKMS-i, kuid kuna PSJKS § 40 reguleerib valimiskaebuse tagastamist läbivaatamatult, siis ei ole tegemist PSJKS-is reguleerimata menetlusküsimusega ja HKMS ei kohaldu. Seetõttu on PSJKS-i täiendamine vajalik.

PSJKS § 40 lõige 1 nimetab absoluutsed alused kaebuse tagastamiseks. Ilmselgelt põhjendamatu kaebuse tagastamist ei saa sellesse loetellu lisada, sest see, kas kaebus on ilmselgelt põhjendamatu, on kohtu kaalutlusotsus. Seega tuleb see tagastamise alus sätestada eraldi lõikes. Võib esineda olukordi, kus puudub alus kaebuse tagastamiseks PSJKS § 40 lõikes 1 nimetatud alusel, kuid kaebuses esineb muid olulisi puudusi, mille tõttu ei ole kaebuse menetlemine mõistlikult põhjendatud. Eeskätt on tegemist olukordadega, kus kaebajal puudub ilmselgelt kaebeõigus (valimiskaebuste puhul olukorrad, kus kaebus on esitatud avalikes huvides, mitte kaebaja subjektiivsete õiguste kaitseks). Eelnõu kohaselt ei pea Riigikohus kaebuse tagastamise määrust põhjendama. See aga ei tähenda, et kohus võiks meelevaidselt jätta kaebusi läbi vaatamata, sest kaebuse tagastamine on võimalik üksnes juhul, kui kaebuse põhjendatus on ilmselge. Kahtluse korral tuleb eelistada kaebuse menetlemist.

Punktiga 12 muudetakse PSJKS §-i 44. Kehtiva PSJKS § 44 lõike 1 kohaselt peab Riigikohus lahendama valimiskaebuse hiljemalt seitsme tööpäeva jooksul pärast nõuetekohase kaebuse saamist ning lõike 2 kohaselt kaebuste ühte menetlusse liitmise korral hiljemalt seitsme tööpäeva jooksul pärast viimase liitmise määrase tegemist. Muudatuse kohaselt tuleks Riigikohtul lahendada kaebused hiljemalt 14 päeva jooksul. Seega pikeneks valimiskaebuste läbivaatamise aeg viie päeva võrra. Seejuures jääks PSJKS §-i 44 alles nõue, et kaebused lahendatakse viivitamata ehk kohus lahendab asja nii kiiresti, kui on võimalik.

2025. aasta kohalike valimistega seoses esitati Riigikohtule eelmiste valimistega võrreldes kordades rohkem kaebusi. Lisaks puudutavad paljud kaebused eeskätt elektroonilist hääletamist, tulevikus ilmselt ka mobiilset hääletamist, millega seoses tuleb kohtul sageli lahendada tehnilisi ja keerukaid küsimusi. Kautsjoni kehtestamine aitab ära hoida põhjendamatute või kuritarvituslike kaebuste Riigikohtusse jõudmist, kuid sisuliste ja oluliste kaebuste kvaliteetseks lahendamiseks on kohtul vaja piisavalt aega. Kuna aga hääletamistulemuste kinnitamine sõltub sellest, kas kõigi valimiskaebuste osas on tehtud lõplik lahend, ei saa nende läbivaatamise aega kehtivaga võrreldes oluliselt pikendada. Kaks nädalat on piisav aeg valdava enamuse valimiskaebuste lahendamiseks.

Siiski võib esineda väga erandlikke kaebusi, mis on kas eriliselt mahukad või keerukad. Nendel puhkudel või muul mõjuval põhjusel on eelnõu PSJKS § 44 lõike 3 järgi Riigikohtul võimalus asja lahendamise tähtaega määрусega pikendada tingimusel, et kaebuse lahendamine ei mõjuta valimistulemusi.

Punktiga 13 muudetakse PSJKS § 45 lõiget 3. Kehtiva PSJKS § 45 lõike 3 redaktsioon näeb ette, et kui Riigikohus algatab valimiskaebemenetluses põhiseaduslikkuse järelevalve, siis tuleb asi lahendada kahe nädala jooksul pärast asja arutamise uuendamist. Eelnõu punktiga 12 muudetakse PSJKS § 44 lõiget 3 selliselt, et Riigikohtul on võimalik teatud juhtudel valimiskaebuse lahendamise tähtaega pikendada ka ilma, et sellega seoses oleks algatatud põhiseaduslikkuse järelevalve. Ei ole mõistlikku põhjendust, et olukorras, kus valimiskaebemenetlusega seoses on algatatud ka põhiseaduslikkuse järelevalve, tuleb asi siiski lahendada kahe nädala jooksul. Seda enam, et eelnõu PSJKS § 44 lõike 1 kohaselt on kõigi valimiskaebuste lahendamiseks aega kaks nädalat. Seega muudetakse PSJKS § 45 lõiget 3 selliselt, et see ei sätesta konkreetset tähtaega, mille jooksul Riigikohus peab lahendama

valimiskaebuse üheaegselt asjassepuutuva õigustloova akti, selle andmata jätmise või välislepingu põhiseadusele vastavuse kontrollimisega. Seadus näeb ette n-ö maksimumi, kuid Riigikohtul on kohustus lahendada asi viivitamata ning võttes arvesse, et valimistulemuse väljakuulutamine võib sõltuda Riigikohtu lahendist. Demokraatlikku protsessi tuleb suhtuda vastutustundlikult ning kohtulahendite kvaliteet ei tohi kannatada riigiõiguslikult sedavõrd olulistest küsimustest pelgalt seetõttu, et seadus näeb ette väga lühikese tähtaja asja lahendamiseks.

Punktiga 14 täiendatakse PSJKS § 46 lõikega 5, mis lubab Riigikohtul lahendada valimiskaebuse lihtsustatud korras juhul, kus kaebus jääb rahuldamata ja Riigikohus nõustub Vabariigi Valimiskomisjoni põhjendustega. Lisatav säte ei ole kohtumenetluses uudne, vaid on analoogne nt HKMS § 231 lõikega 6. Sätte eesmärk on toetada kohtumenetluse ökonoomiat, sest olukorras, kus kõrgemal seisev kohtuaste leiab, et alama astme kohus või kohtuväline menetleja on asja õigesti lahendanud, puudub vajadus samu põhjendusi üksikasjalikult korrata. Kui kohus uusi põhjendusi või seisukohti ei esita, puudub vajadus lisada lahendisse ka kirjeldav osa, mis kohtu põhjendustele konteksti annab.

Punktiga 15 täiendatakse PSJKS-i §-ga 47¹, mille kohaselt kohaldub PSJKS-is reguleerimata menetlusküsimustes HKMS, sh selles sisalduvad edasiviited teistele kohtumenetluse seadustele, kui põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse olemusest ei tulene teisiti. Täienduse eesmärk on eeskätt olemasoleva kohtupraktika kodifitseerimine õigusselguse tagamiseks. Kuna PSJKS on märkimisväärselt lühem teistest kohtumenetluse seadustest, on ka varem tulnud reguleerimata küsimusi lahendada analoogia korras teistest kohtumenetluse seadustest lähtuvalt. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlus on sarnane halduskohtumenetlusega, mistõttu on mõistlik ja põhjendatud lisada üldine viide HKMS-ile, mitte menetluse läbiviimise üksikasju detailselt PSJKS-is endas reguleerida.

Punktiga 16 tunnistatakse PSJKS §-d 48, 50 ja 53 kehtetuks. Kehtetuks tunnistatavad sätted puudutavad tähtaegade arvutamist ja esindust kohtus, tõendeid ning suulise menetluse avalikkust. Tulenevalt sellest, et PSJKS-i lisatakse uus § 47¹ üldise viitega HKMS-ile, hakkaksid kahe menetlusseaduse sätted teineteist dubleerima. Eelnõuga planeeritud muudatuste jõustumise järgselt sisaldab PSJKS eelkõige vaid menetlusreegleid, mis on põhiseaduslikkuse järelevalve menetlusele eriomased.

Punktiga 17 muudetakse PSJKS § 55 lõiget 1 selliselt, et kohtuistungi käik ning väljendatud seisukohad protokollitakse, kui kohus peab seda vajalikuks, ja ulatuses, mida kohus peab vajalikuks. Muudatuse eesmärk on seadust kaasajastada. Üldjuhul kantakse Riigikohtu istungid veebis üle ja need salvestatakse. Sellisel juhul ei ole reeglina vajalik koostada salvestist osaliselt või täielikult dubleerivat protokollit. Jääb kohtu otsustada, kas istungi protokollimine on konkreetsel juhul vajalik.

Punktiga 18 muudetakse PSJKS § 57 lõiget 3, nähes ette, et kohtuotsust tuleb põhjendada, kui seadusest ei tulene teisiti. Muudatuse eesmärk on vältida vastuolu eelnõu punktiga 14 tehtava täiendusega PSJKS §-s 46, mille kavandatav lõige 5 lubab teha otsuse kirjeldava ja põhjendava osata, kui kaebus jääb rahuldamata ja Riigikohus nõustub Vabariigi Valimiskomisjoni põhjendustega.

Punktiga 19 muudetakse PSJKS § 58. See hõlmab nelja muudatust. Esiteks täpsustatakse lõikes 1, et otsused ja menetlust lõpetavad määrused tehakse avalikult teatavaks Riigikohtu veebilehel. Teiseks täpsustatakse lõikes 2, et lahend jõustub avalikult teatavaks tegemisest. Kehtiv PSJKS

§ 58 nimetab üksnes otsuseid, kuid mitte määrusi, ning näeb ette, et need kuulutatakse avalikult ja jõustuvad kuulutamisest. Lahendi kuulutamine ei ole üheselt selge mõiste. Kehtiva PSJKS § 62 esimene lause näeb ette, et lahendid avaldatakse Riigikohtu veebilehel, mis praktikas tähendabki nende kuulutamist (kehtiva seaduse sõnastuses). Selguse huvides on asjakohane PSJKS §-s 58 täpsustada, et lahendi avalikult teatavaks tegemine toimub selle Riigikohtu veebilehel avaldamisega ning sel hetkel lahend ka jõustub.

Kolmandaks täpsustatakse PSJKS § 58 lõike 3 sõnastust, kirjeldades § 15 lõike 1 punktis 2 nimetatud otsust selle sisu kaudu. Muudatus on selgitava iseloomuga ega muuda kehtiva regulatsiooni sisu.

Neljandaks lisatakse muudatusega PSJKS §-le 58 lõige 4, mille kohaselt tunnistatakse põhiseadusega vastuolus olev õigustloov akt või selle säte kehtetuks algusest peale, välja arvatud, kui Riigikohus ei otsusta teisiti. Eesmärk on luua õigusselgus küsimuses, milline on põhiseaduslikkuse järelevalves tehtud otsuste ajaline mõju. Üldjuhul tunnistatakse põhiseadusvastane õigustloov akt või selle säte kehtetuks algusest peale, sest põhiseadusvastast õigustloovat akti või sätet ei oleks tohtinud õiguskorras olla. Siiski võib teatud juhtudel olla põhjendatud õigustloov akt või selle säte tunnistada kehtetuks üksnes edasiulatuvalt (vt nt RKPJKo 17.04.2012, 3-4-1-25-11; RKÜKo 12.04.2016, 3-3-1-35-15; 11.06.2019, 5-18-8/19 ja RKHKo 09.06.2020, 3-14-51567/70). Seda eeskätt olukordades, kus kehtetuks tunnistamine algusest peale tooks kaasa olukorra, mis rikub veelgi enam põhiseaduses sätestatud põhiõigusi või põhimõtteid. Sellisteks juhtudeks peab Riigikohtule jääma võimalus tunnistada põhiseadusvastane õigustloov akt või säte kehtetuks edasiulatuvalt. Eelnõuga on hõlmatud ka olukorrad, kus põhiseadusvastaseks tunnistatud akt või selle säte tunnistatakse kehtetuks mitte alates lahendi jõustumisest, vaid alates tulevikus saabuvast tähtpäevast (sellise olukorra kohta vt nt RKÜKo 12.04.2006, [3-3-1-63-05](#)).

Punktiga 20 muudetakse PSJKS § 59¹ lõiget 3. Muudatus on seotud eelnõu punktiga 1 tehtava muudatusega.

Punktiga 21 muudetakse PSJKS § 62 selliselt, et kehtivast redaktsioonist jääb alles teine lause. Senise PSJKS § 62 esimene lause, mis käsitleb Riigikohtu lahendite avaldamist Riigikohtu veebilehel, ei ole vajalik, sest see dubleeriks eelnõu punktiga 19 tehtavat muudatust PSJKS § 58 lõikes 1.

Punktiga 22 muudetakse PSJKS § 63, mille kehtiva redaktsiooni kohaselt kaetakse asja läbivaatamise kulud riigieelarvest. Muudatuse kohaselt jääksid põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse kulud menetlusosaliste endi kanda. Juhul, kui põhiseaduslikkuse järelevalve toimus kohtuotsuse või -määruse alusel või kui see toimus asja lahendamisel Riigikohtu üldkogus koos põhikohtuasjaga, on põhikohtumenetluse osaliste põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlusega seotud kulud põhikohtuasja menetluskulude osa. Seega jaotab menetluskulud ja määrab need kindlaks põhikohtuasja lahendav kohus, lähtudes vastava menetluse reeglitest ja põhikohtuasja tulemusest.

Senine PSJKS § 63 lõike 1 redaktsioon on väga üldsõnaline, mistõttu on tulnud Riigikohtul seda praktikas HKMS-i ja TsMS-i normide abil sisustada seoses nt küsimustega, millal tuleb esitada kohtule menetluskulude hüvitamise taotlus (RKÜKm 09.04.2020, 5-18-5/33); hüvitamisele kuuluvate menetluskulude ulatus (samas); menetluskulude hüvitamine olukorras, kus menetluskulud kandis teine isik (RKPJKo 31.10.2022, 5-22-4/13); menetluskulude nimekirja ja kuludokumentide esitamine (RKPJKo 20.06.2023, 5-23-16/15; 28.03.2023, 5-23-

13/9). Kuna aga teised menetlusseadustikud ei ole põhiseaduslikkuse järelevalve menetlusele üks-ühele ülekantavad, on vaja PSJKS-i menetluskulude osas täiendada.

Esiteks tuleb eristada abstraktset ja konkreetset normikontrolli. Menetluskulude hüvitamise normide mõtteks pole avaliku võimu kandjate erinevate organite vahelistes vaidlustes hüvitada neid kulusid, mis kaasnevad sellega, kui õigusabiteenust on tellitud väljastpoolt. Eelduslikult peavad avaliku võimu kandjad olema ise võimelised kandma need kulud, mis neil tuleb oma põhiülesandeid täites kanda. Seega näeb eelnõu ette, et üldjuhul kannavad menetlusosalised oma menetluskulud ise.

Põhiõigus tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele nõuab, et esialgse kohtumenetluse osaline saaks osa võtta ka Riigikohtus toimuvast konkreetse normikontrolli menetlusest. Teisalt ei ole põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses osalemine põhikohtumenetluse (eraõiguslikust isikust) poolele kohustuslik. Kui eraõiguslikust isikust menetlusosaline kasutab kohtumenetluses (sh põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses) oma õiguste realiseerimiseks õigusabiteenust², kaasneb talle eelduslikult sellega kulu. Konkreetse normikontrolli puhul on põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetlus sisuliselt osa poolte vahelisest kohtuvaidlusest. Üldjuhul ei ole põhjendatud eeldada, et põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses kantud kulud, erinevalt põhikohtumenetluse kuludest, peaksid jääma riigi kanda, sest ka põhiseaduslikkuse järelevalve toimub põhikohtuasja poolte huvides. Seega on asjakohane siduda konkreetse normikontrolli menetluses kantud põhikohtuasja poolte menetluskulude jaotus põhikohtuasja tulemusega. Lisaks näeb eelnõu ette Riigikohtule võimaluse otsustada jätta põhikohtumenetluse osalise põhiseaduslikkuse järelevalve menetlusega seotud põhjendatud ja vajalikud kulud täielikult või osaliselt riigi kanda. Menetlusosaline ei saa seda taotleda, vaid vastava otsuse teeb kohus menetluse käigus lähtudes konkreetse asja asjaoludest. Kui Riigikohus otsustab jätta põhikohtumenetluse osalise menetluskulud riigi kanda, määrab Riigikohus enne lahendi tegemist tähtaja menetluskulude hüvitamise taotluse ja menetluskulude kandmist kinnitavate tõendite esitamiseks.

Eelnõu §-ga 2 muudetakse KOVVS-i, **§-ga 5** muudetakse RaHS-i ja **§-ga 6** muudetakse RKVS-i. Muudatused tulenevad PSJKS § 44 lõike 3 (punkt 12) kavandatavast muudatusest, mille kohaselt võib Riigikohus asja erilise mahukuse või keerukuse tõttu või muul mõjuval põhjusel pikendada valimiskaebuse lahendamise tähtaega, kui kaebuse lahendamine ei mõjuta valimistulemusi. Seetõttu täiendatakse KOVVS § 68 lõiget 1 ja RKVS § 74 lõiget 1 selliselt, et valitud liikmed võib registreerida ka juhul, kui Riigikohtus on menetluses kaebus, mille suhtes on Riigikohus määrusega leidnud, et selle lahendamine ei mõjuta valimistulemusi. RaHS § 62 lõiget 1 täiendatakse vastavalt selliselt, et rahvahääletuse tulemused võib välja kuulutada ka juhul, kui Riigikohtus on menetluses kaebus, mille suhtes on Riigikohus määrusega leidnud, et selle lahendamine ei mõjuta rahvahääletuse tulemust. Muudatustega tagatakse kooskõla PSJKS § 44 lõikes 3 kavandatava regulatsiooniga ning välditakse olukorda, kus valimistulemuste või rahvahääletuse tulemuse väljakuulutamise või valitud liikmete registreerimine viibib üksnes sellise kaebuse menetlemise tõttu, mille lahend ei saa tulemust mõjutada.

Eelnõu §-ga 3 muudetakse KS-i. KS § 29 täiendatakse lõikega 4, mis näeb ette, et põhiseaduslikkuse järelevalve asja (sh valimiskaebused) lahendamisele võib kaasata ka riigikohtunikke, kes ei ole põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi liikmed. Otsustusõigus ei

² Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses kohalduvad osaluse ja esinduse kohta HKMS-i sätted (3. peatüki 3. jagu). HKMS-i kohaselt võib põhikohtuasja menetlusosaline osaleda põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses vahetult ise. Kui ta aga soovib osaleda volitatud esindaja vahendusel, siis esindaja peab olema advokaat.

ole ainuisikuline, vaid vastava otsuse peab tegema Riigikohtu üldkogu. Seeläbi on välistatud, et ühel inimesel oleks võimalus kujundada konkreetset asja lahendav kohtukoosseis. Täiendus on kooskõlas PS §-ga 152, mille kohaselt on kõik riigikohtunikud põhiseaduslikkuse järelevalve kohtunikud. Seejuures lahendavad kõik riigikohtunikud põhiseaduslikkuse järelevalve asju, kui see antakse lahendamiseks Riigikohtu üldkogule.

Täiendusega ei kaotata põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi, vaid muudetakse kolleegiumi töö paindlikumaks. Ennekoike on see vajalik seoses valimiskaebustega, sest valimiste perioodil suureneb märkimisväärselt põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi liikmete töökoormus. Seda iseäranis põhjusel, et valimiskaebused tuleb lahendada lühikese tähtaja jooksul. Riigikohtu kui terviku toimise tagamiseks on põhjendatud valimiste perioodil riigikohtunike vahel töökoormust ühtlustada, kaasates üldkogu otsusega valimiskaebuste lahendamisse ka teisi kohtunikke. Lisaks võimaldab muudatus üldkogul otsustada kaasata ka muu põhiseaduslikkuse järelevalve asja lahendamisse riigikohtunik, kes küll ei ole parasjagu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi liige, kuid kellel on spetsiifilised erialased teadmised, mis on asja lahendamiseks vajalikud. Üldjuhul lahendab põhiseaduslikkuse järelevalve asju endiselt KS §-s 29 nimetatud üheksaliikmeline kolleegium.

Eelnõu §-ga 4 täiendatakse KrMS-i §-ga 273¹, mis näeb ette võimaluse peatada kohtumenetlus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse või Euroopa Liidu Kohtu eelotsuse taotluse menetluse tõttu. Menetluse peatamine Riigikohtu menetluses oleva põhiseaduslikkuse järelevalve asja puhul on põhjendatud vaid juhul, kui põhiseaduslikkuse järelevalve puudutab sellist õigusnormi, mis on asjassepuutuv teise kriminaalasja lahendamisel, s.t ilma et selles asjas peaks kohus alkatama samasisulise põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse. Sarnaselt võib kohus peatada kriminaalasja menetluse põhjusel, et teises asjas on menetlus Euroopa Liidu Kohtus pooleli, üksnes juhul, kui Euroopa Liidu Kohtu otsus võib mõjutada seda, kuidas kriminaalasi tuleks lahendada. Menetluse võib peatada ka juhul, kui asjassepuutuv küsimuses on eelotsust küsinud mõne teise liikmesriigi kohus. Et menetlus tuleb peatada, kui kriminaalasja lahendav kohus ise taotleb Euroopa Liidu Kohtult eelotsust, tuleneb juba Euroopa Liidu õigusest endast ([protokolli \(nr 3\) Euroopa Liidu Kohtu põhikirja kohta](#) artikli 23 lõige 1). Vastava sätte lisamine riigisisesele õigusesse ei ole seetõttu rangelt nõutav, kuid on siiski eelistatav, sest see toetab õigusselgust ning ühtlustab viitamist.

HKMS-is ja TsMS-is on sarnased sätted juba olemas. Ei ole mõistlikku põhjust, miks KrMS-is selliseid menetluse peatamise aluseid sätestatud ei ole. Menetluse peatamine teise menetluse ajaks on põhjendatud tagamaks kohtupraktika ühetaolisus ja sisuline õigsus ning aitab teatud juhtudel hoida ära tarbetut edasikaebamist. Ka toetab see õigusselgust ning võimaldab hoida kokku menetlusosaliste kulusid. Teisalt on menetlusosaliste huvides see, et nende asi lahendatakse võimalikult kiiresti. Põhiseaduslikkuse järelevalve asjade lahendamine Riigikohtus võtab aega, üldjuhul veelgi pikem on eelotsuse taotluse läbi vaatamise aeg Euroopa Liidu Kohtus. Kohtumenetluse peatamine selleks (teadmata) ajaks võib asjaoludest sõltuvalt olla kohtumenetluse osalise jaoks kriminaalmenetluses tema õigusi ja huve intensiivselt riivav, mistõttu näeb eelnõu ette üksnes võimaluse menetluse peatamiseks. Menetluse peatamine on kohtu kaalutusotsus. Seega tuleb kohtul enne menetluse peatamise otsustamist igal juhul hinnata, kas menetluse peatamise eelduslik kestus riivaks mõne menetlusosalise huve ülemääraselt. Eelnõuga lisatav säte näeb ette, et menetluse võib peatada kuni teise kohtu lahendi jõustumiseni. See tähendab, et teise kohtu lahendi jõustumisel tuleb menetlus uuendada, kuid keelatud ei ole teha seda ka varem.

HKMS § 98 lõike 2 ja TsMS § 360 lõike 2 kohaselt saab menetluse peatamise määruse peale esitada määruskaebuse ühe korra järgmisele kohtuastmele. KrMS-is puudub praegu menetluse peatamist põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse või Euroopa Liidu Kohtu menetluse tõttu reguleeriv säte. Kehtiv KrMS ei näe ette üheastmelist määruskaebemenetlust, mistõttu saaks maakohtu menetluse peatamise määruse peale esitada määruskaebuse ka Riigikohtule, kui Riigikohtu lahend on oluline seaduse ühetaolise kohaldamise või õiguse edasiarendamise seisukohalt (KrMS § 390 lõige 5). Arvestades KrMS § 383 lõikes 1 sätestatud põhimõtet, mille kohaselt on määruskaebus lubatud üksnes seaduses ette nähtud juhtudel, nähakse eelnõus ette kohtumenetluse peatamise määruse vaidlustamise võimalus määruskaebuse korras ringkonnakohtus. Ringkonnakohtu määrus määruskaebuse lahendamisel ei ole vaidlustatav.

Eelnõu §-ga 7 muudetakse TsMS § 356 lõiget 3. Muudatus kattub osaliselt eelnõu §-ga 4 tehtava muudatusega, mistõttu on kattuvad ka põhjendused.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõus ei võeta kasutusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole vastuolus Euroopa Liidu õigusega.

6. Seaduse mõjud

6.1. Mõju kohaliku omavalitsuse üksustele

Seadusega pikendatakse valimiskaebuste lahendamise tähtaega Riigikohtus varasemalt seitsmelt tööpäevalt 14 päevale. Kuna hääletamistulemuste kinnitamine sõltub valimiskaebuste lahendamisest, võib tähtaja pikendamine viie päeva võrra tuua kaasa selle, et tulevikus saab ka hääletamistulemused varasemaga võrreldes mõnevõrra hiljem kinnitada. Mõju on ühetaoline kõigi valimiste puhul, kuid oluline peaausjalikult seoses kohalike valimistega, sest need toimuvad oktoobris. Kohaliku omavalitsuse üksuse eelarveaasta algab 1. jaanuaril ning juhul, kui volikogu ei ole eelarvet vastu võtnud kolme kuu jooksul eelarveaasta algusest arvates, on volikogu tegutsemisvõimetu ning kõigi tema liikmete volitused lõppevad ennetähtaegselt (kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse § 52 lõike 1 punkt 1 ja lõige 2). On siiski väga ebatõenäoline, et Riigikohtule esitatud valimiskaebuste lahendamise tähtaja pikendamine viie päeva võrra lükkaks hääletamistulemuste kinnitamist edasi sedavõrd palju, et uutele volikogudele ei jää piisavalt aega eelarve vastuvõtmiseks.

Seoses menetluskulude regulatsiooni muudatusega olukorras, kus kohaliku omavalitsuse üksus algatab põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse ning kasutab välist õigusabiteenust, jäävad menetluskulud kohaliku omavalitsuse üksuse enda kanda, mitte neid ei kaeta riigieelarvest. Mõju ei ole intensiivne, sest kohaliku omavalitsuse autonoomiat puudutavates küsimustes on kohaliku omavalitsuse üksustel eelduslikult olemas piisav pädevus oma huve Riigikohtus esindada ka juhul, kui välist õigusabiteenust ei kasutata.

6.2. Mõju kohtutele

Seadusega kaasneb mõju ka kohtutele, eeskätt Riigikohtule. Muudatuste tulemusena on menetlusreeglid põhiseaduslikkuse järelevalve asjades selgemad nii kohtu kui menetlusosaliste

jaoks. Kuna seadusega nähakse ette meetmed takistamaks kuritarvituslike või perspektiivitute valimiskaebuste Riigikohtusse jõudmist, mis ilmselt vähendab kaebuste arvu, mida Riigikohtul tuleb lahendada, siis praktikas valimiskaebuste lahendamise tähtaja pikendamise mõju tõenäoliselt ei avaldu. Ka põhiseaduslikkuse järelevalve asjade läbivaatamise tähtaja muudatuse tulemusena tegelikult põhiseaduslikkuse järelevalve asjade lahendamisele kuluv aeg senisega võrreldes oluliselt ei muutu. Praktika näitab, et enamiku kohtuasjade lahendamine nelja kuu jooksul ei ole võimalik. Muudatusega sätestatakse seaduses, et Riigikohtule peab jääma mõistlik aeg asjade kvaliteetseks lahendamiseks. Mõju esimese ja teise astme kohtutele ei ole märkimisväärne, sest see on seotud peaaesjalikult Vabariigi Valimiskomisjoni liikmeks oleva kahe kohtunikuga, kelle töökoormust komisjoni liikmeks olemise ajal osaliselt vähendatakse. Lisaks muutub eeskätt seoses kriminaalmenetlusega, vähemal määral tsiviilkohtumenetlusega kohtu võimalus menetlus peatada.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seadusega muudetakse menetluskulude jaotust põhiseaduslikkuse järelevalve asjades. Riigi kulude või tulude osas see olulist muutust kaasa ei too. Kui üldse, siis pigem kulud vähenevad seoses sellega, et põhiseaduslikkuse järelevalve asjades jäävad menetluskulud reeglina nende endi kanda ning konkreetse normikontrolli puhul jaotuvad menetluskulud vastavalt põhikohtuasja lahendile. Võimalus, et Riigikohus võib jätta konkreetse normikontrolli puhul põhikohtuasja menetlusosalise põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses kantud kulud teatud juhtudel riigi kanda, ei suurenda koormust riigieelarvele varasemaga võrreldes, sest see vastab senisele kohtupraktikale, et riigieelarvest kaetakse põhikohtumenetluse osalise põhjendatud ja vajalikud lepingulise esindaja kulud.

8. Rakendusaktid

Seaduse vastuvõtmisega ei kaasne uute rakendusaktide vastuvõtmist.

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras.

Esitab põhiseaduskomisjon 23.09.2026.

(allkirjastatud digitaalselt)

Ando Kiviberg
Põhiseaduskomisjoni esimees